

ПРАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ НАРОДНИХ ЧИТАНЬ ПРАВОСЛАВНИМИ БРАТСТВАМИ ВОЛИНСЬКОЇ ТА КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЙ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.).

Альошина Оксана Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та культурного менеджменту,

Національний університет «Острозька академія», Острог

E-mail: oksana.alioshyna@oa.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0893-3791>

ResearcherID: AAX-8161-2020

Метою статті є аналіз специфіки організації та проведення релігійно-моральних читань і бесід православними церковними братствами на території Волинської та Київської губерній. З'ясовано, що вся робота з організації читань регулювалася «Правилами для проведення народних читань у губернських містах». В цьому документі чітко фіксували вимоги, яких необхідно було дотримуватися особам чи товариствам, які організовували читання. Міністерство народної освіти встановило перелік визначених періодичних видань, котрі можна було використовувати під час цих заходів. Влаштувати народні читання дозволяли після отримання дозволу від попечителя навчального округу та за попередньою домовленістю з місцевим губернатором. Окремо у статті розкрито головні аспекти роботи православних братств у справі організації та проведення позабогослужбових народних читань. На прикладі окремих церковних братств показано особливості їх підходу до планування, організації та влаштування релігійних бесід, з'ясовано результати проведеної роботи. Встановлено, що представники церковних братств формували перелік визначених та узгоджених тем публічних лекцій, використовували допоміжні засоби візуалізації та ілюстративний матеріал для кращого запам'ятовування почутого. Звернуто увагу на те, що виголошені доповіді, в основному, висвітлювали засади православного віровчення: релігійно-моральні читання проводили з просвітницькою метою, для підняття освіченості місцевого населення, а також популяризації та утвердження ідей православ'я. Визначено, що у практиці проведення народних читань прослідковувався і агітаційний аспект, оскільки члени братств прагнули застерегти місцеве православне населення від католицького впливу. Також передбачалося здійснювати роз'яснювальну роботу проти розповсюдження окремих протестантських течій.

Ключові слова: православні братства; народні читання; Волинська губернія; Київська губернія.

Постановка проблеми. Православні братства, що виникли на території Правобережної України упродовж ХІХ ст., мали здійснювати просвітницьку діяльність. Згідно з встановленими церковним управлінням розпоряджень, такий вектор роботи передбачав заснування шкіл, бібліотек, читалень, і, зокрема, проведення народних релігійних читань і бесід. Практика проведення народних бесід чітко регламентувалася відповідно до прийнятих законів та визначених правил Міністерства народної освіти.

Аналіз останніх досліджень. Інтерес науковців до теми культурно-просвітницької діяльності православних братств простежується упродовж останніх десятиліть ХХ ст. Обставини виникнення та освітня діяльність братств Волині представлена у монографії С. Жилюка [Жилюк, 1996]. У наукових статтях О. Марчук [Марчук, 2001], О. Сажок [Сажок, 2013], І. Тимочко [Тимочко, 2009] представлено матеріали, що розкривають виникнення та окремі напрями роботи православних братств у Волинській губернії, проте в них не приділено увагу організації та проведенню братствами народних читань. У статті О. Альошиної [Альошина, 2018] показано специфіку та проведення позабогослужбових читань тільки окремими братствами Волинської губернії. Тож наразі відсутні публікації, які б повністю висвітлювали особливості влаштування релігійних читань у Волинській та

Київській губерніях, а тому представлена тема потребує детальнішого опрацювання. Використання документів Центрального державного історичного архіву України та опублікованих матеріалів дало можливість уточнити та ґрунтовно доповнити матеріали попередніх наукових публікацій. Для дослідження даної проблеми автором опрацьовано і залучено також матеріали періодичної преси.

Мета наукової статті – показати підготовку та влаштування народних читань православними братствами.

Завданнями роботи є показати 1) підготовку братств до проведення народних бесід та 2) практику проведення релігійних читань окремими православними братствами.

Методи дослідження спирається на принципи науковості, об'єктивності та історизму, а також проведене з використанням загальнонаукових методів (внутрішньої критики джерел, аналізу, синтезу, узагальнення).

Виклад основного матеріалу. На початку 1870-х р. міністерствами народної освіти та внутрішніх справ Російської імперії обговорювалося питання про розширення практики народних читань в губерніях. Відтак 1872 р. Міністерство народної освіти створило комісію для контролю за втіленням даного завдання, що мала укласти відповідні правила організації читань.

Як результат, комісія обговорила питання про відкриття загальнодоступних читань для населення і затвердила, що програму й читання необхідно попередньо подавати на розгляд і затвердження Міністерству народної освіти. Додаткова вимога полягала в тому, щоб матеріали читань до особливого розпорядження відомства зачитувались (а не розповідались) за текстами, схваленими Міністерством народної освіти, і при цьому під час публічного їх читання заборонялися жодні доповнення і відступи. Не дозволялося доручати підготовку читань вченим, благодійним товариствам і приватним особам [ЦДІАК, ф. 707, оп. 38, спр. 7, арк. 33–34].

21 грудня 1876 р. імператор затвердив «Правила для проведення народних читань у губернських містах». Згідно з ними, читання дозволялося організувати на прохання товариств і приватних осіб після отримання відповідного дозволу попечителя навчального округу та за попередньою домовленістю з місцевим губернатором. У «Правилах» фіксувалося, що організація народних читань і усі розпорядження щодо їх підготовки, передусім матеріальне забезпечення справи повинно «перебувати в руках» тих приватних осіб або товариств, котрі висловлювали прохання на їх влаштування. Контроль за читаннями покладається на директорів народних училищ, а за їх відсутності – на одного з освітніх інспекторів губернії. Проводити читання могли духовенство, викладачі народних училищ, а також особи, які одержали дозвіл губернатора та директора народних училищ. Місцями для влаштування читань слугували будинки, де розміщувалися училища, школи, взагалі перевагу надавати приміщенням в казенних і громадських будівлях, розташованих в межах міста. До публічного читання для народу дозволялося використовувати твори, схвалені для цієї цілі учбовим комітетом Міністерства народної освіти. З огляду потреби забезпечення більшого вибору матеріалу для народних читань дозволялося використовувати книги духовного змісту, схвалені Священним Синодом. Призначені для публічного читання твори не переказувалися, а читалися по тексту, без усяких змін і доповнень. Було передбачено, що в разі якщо читання супроводжуються дослідами або пояснювальними картинами, то дозволяється пояснення тих чи інших ілюстрацій на словах, не виходячи за межі змісту текста [Полное, 1878, с. 556–557].

Для залучення населення до участі у релігійно-моральних читаннях на сторінках періодичної преси Волинської губернії публікувалися статті про їх користь. У цих статтях інформувалося, що *«ні церковна проповідь, ні читання книг, саме по собі без додаткових, відповідно до вимог релігійного просвітництва засобів, повною мірою і правильно не можуть сприяти цьому навчанню через незручність свого застосування, а також не мають всіх даних, що сприяють їх засвоєнню»* [О религиозно-нравственном, 1883, с. 851].

Свою діяльність «заради зміцнення чистоти сповідуваних догматів» православної віри члени Житомирського Володимиро-Василівського братства зосередили на проведенні безкоштовних релігійно-моральних читань. Бесіди проводили по суботах після

вечірнього богослужіння в кафедральному соборі м. Житомира. Згодом у неділю Великого посту їх організував протоієрей Н. Н. Трипольський під супровід церковного співу *«при багаточисленному зібранні слухачів різних націй і віросповідань»* в приміщенні міської думи. Їх роль зростала, і певний період часу подібні народні читання проводили викладачі Житомирського духовного чоловічого училища під контролем наглядача о. М. І. Щеглова [Девятсотлетие, 1892, с. 202].

Братчики планували влаштувати релігійно-моральні читання по всій єпархії, особливий акцент було зроблено на місцевостях компактного проживання представників інших конфесій [Левитский, 1893, с. 596]. У статуті братства зазначалося, що відповідальними за організацію заходів мали бути священники, котрі проводили співбесіди про засади віри як один з напрямів свого служіння без попереднього узгодження з братством. Лише наприкінці року вони презентували раді братства перелік викладених тем, які включали до звіту проведеної роботи братства. Братчики, що не мали відповідної освіти і бажали долучитися до цієї справи, мали її виконувати під наглядом священника. Рада братства зобов'язувалася підготувати орієнтовні програми для цих читань і проводити роз'яснювальну роботу з даних питань [Устав Волинского, 1888, с. 419].

Братство на певний період часу припинило проводити читання і лише у 2 грудня 1904 р. на черговому засіданні члени ради клопотали про їх відновлення у святкові дні та доручили займатися цією справою М. І. Абрамову, одному з активних місіонерів. Для таких потреб була виділена і облаштована кімната у місцевій вчительській школі, а також на кошти братства придбано діапроектор з діафільмами і брошури. На початках керував цією справою саме М. І. Абрамов [Отчет о деятельности Волинского, 1905, с. 207]. Проте у зв'язку зі здійсненням ним місіонерської роботи в інших містах губернії, проведенням читань на практиці займалися інші особи. Зокрема, у 1907 р. відповідальним за підготовку читань призначили ієромонаха Митрофана та священника Ф. П. Казанського. Проте такий стан речей суттєво не впливав на якість організованих читань і вони стали одним з пріоритетних напрямів роботи братства [Отчет о деятельности Волинского, 1908, с. 162].

Кременецьке Свято-Миколаївське братство розпочало проводити позабогослужбові читання лише з 1889 року. Відповідно до звіту братства за 1892 р. читання організували згідно з програмою, складеною головою ради архімандритом Симеоном. Вони розпочинались 26 січня і проводилися згідно з встановленим графіком [Отчет Кременецкого, 1893, с. 153–154]. Такі заходи стали важливим засобом впливу на релігійні почуття населення губернії [Альошина. О., 2018, с. 12].

З метою залучення до читань якомога більшої кількості слухачів, члени братства вирішили поінформувати про це жителів Кременця. У тогочасній періодичній пресі вони розмістили відповідне оголошення: *«у Кременецькому Богоявленському*

братському монастирі впродовж великого посту будуть проводитися позабогослужбові читання та бесіди. Їх вестиме Кременецьке Богоявленське Свято-Миколаївське братство, яке є при монастирі. Предметом читань будуть істини православної віри та правила християнської моралі» [Объявление, 1891, с. 143].

Згідно з розпорядженнями єпархіальної влади, читання проводили під особливим наглядом і безпосереднім керівництвом голови ради, викладача Волинської духовної семінарії ієромонаха Володимира. Крім того, така робота підтримувалася єпископом Острозьким Олександром, який був ініціатором читань, а тому перевіряв програми та робив відповідні зауваження й корективи щодо їх проведення з результативності [Устав Кременецкого, 1889, с. 85].

Практику проведення читань можна прослідкувати на прикладі затвердженої єпископом Острозьким Олександром відповідної програми від 5 жовтня 1889 р. за №3769. [Внебогослужбные, 1889, с. 263–271; Внебогослужбные, 1889, с. 283–290].

Тематика просвітницьких проповідей була різноманітною. Жителям міста та навколишніх сіл розповідали історії Старого та Нового Заповіту, читали про життя святих та релігійних діячів, роз'яснювали особливості православної віри («Житіє Антонія Великого», «Про князя Володимира», «Іуліанія, княжна Ольшанська», «Неділя про Блудного сина», «Стрітєння Господнє», «Торжество православ'я», «Про страшний Суд»). Іноді кременчанам розповідали про встановлення царської влади, родовід царя, його заслуги перед державою та народом, зокрема «Про царську владу і про початок в Росії імператорського дому». На кременецьких читаннях слухачів знайомили з темами краєзнавчого характеру, знайомили з витоками православ'я на Волині, діяльністю місцевих релігійних діячів [Марчук, 2011, с. 36].

З вищезазначеного випливає, що тематика прочитаних лекцій стосувалася не лише аспектів православної віри, а й історії Російської імперії та життя членів імператорської родини. Свідченням сказаного є те, що на одному з читань 15 жовтня 1889 р. братство приділило увагу подіям, пов'язаним із порятунком імператорської родини. З метою закріплення почутого присутнім після читання роздали 200 екземплярів «Почаївських листків», де розповідалося про роковини описаних подій. Усе було спрямоване на підсилення значення царської сім'ї.

Просвітницькі бесіди при Кременецькому Богоявленському Свято-Миколаївському братстві проводили особи із кола місцевого духовенства та викладачі духовно-навчальних закладів під керівництвом голови Ради братства ієромонаха Володимира. Проповіді читали викладачі Волинської духовної семінарії І. Тихомиров, М. Булгаков, А. Тучемський, М. Писарев, викладач жіночого училища І. Яцковський, полковник священник П. Добротворський, інспектор училища А. Міхалевич, наглядач жіночого духовного училища М. Степанковський, викладачі училища І. Яцковський, А. Петровський, священники Ф. Храевич, В. Селінін,

Ф. Метельський, П. Добротворський, вчитель школи при семінарії В. Котульський [Внебогослужбные, 1889, с. 784, 789].

У річних звітах, надрукованих на сторінках «Волинских єпархиальных ведомостей, голова Кременецького братства розміщував інформацію та поради щодо ефективної організації та проведення духовно-моральних читань [Внебогослужбные, 1890, с. 614].

Релігійні читання розпочинали і закінчували співом основних молитов та піснеспівів, до яких залучали усіх присутніх в храмі. При цьому братчики заздалегідь турбувалися про організацію піснеспівів, а тому перед початком читань оголошували присутніх про їх виконання. Це робилося задля «підбадьорення співаючих і пробудження в них більшої уваги та налаштування до загального співу». Крім того, щоб ознайомити людей з загальноприйнятими церковними наспівами, в перший період читань братчики запрошували до участі хор єпископа острозького Олександра [Отчет Кременецкого, 1890, с. 43].

Слід зазначити, що братчики вважали, що «простий народ більш за все потребував духовного просвітлення: істини віри і моральності до цих пір йому мало відомих», і тому прагнули залучити якомога більше слухачів до читань. Поступово ці читання почала відвідувати значна кількість людей, зокрема міщани, селяни, військові, чиновники. Братчики констатували, що присутні знаходять на них «відповідну до їх духовних потребам їжу та задоволення» [Внебогослужбные, 1890, с. 612].

Упродовж року члени братства робили певні грошові витрати для придбання літератури та ілюстративного матеріалу читань. Вони вважали, що усі витрати допоможуть зросту зацікавлення та більшій популяризації їхньої справи.

Загалом проведені кременецьким братством читання та бесіди відзначалися чіткою та продуманою організацією, підготовленістю лекторів, а відтак їх проводили на відповідному методичному рівні.

Влаштування релігійних бесід було напрямом просвітницької роботи і сільських церковних братств. Серед сільських братств, заснованих на Волині, слід виокремити діяльність Заболотце-Біличського братства, яке заснували 19 лютого 1895 р. Завдання братства полягали в просвітницькій та морально-виховній діяльності [Отчет о деятельности Заболотце-Биличского, 1899, с. 575]. Проведення позабогослужбових читань та бесід викликало зацікавлення серед людей і, як зазначали члени братства, їх «охоче відвідують прихожани і вони слугують чудовим засобом для морального зближення та пастирського впливу священника на народ» [Отчет о деятельности Заболотце-Биличского, 1898, с. 755]. Читання влаштовували у святкові та недільні дні після вечірньої літургії в шкільному приміщенні у с. Заболотці або у приватному будинку в Біличах під керівництвом голови братства священника Ф. Кваснецького. На них збиралися значна кількість слухачів, а в окремі дні кількість присутніх була такою, що велике шкільне приміщення було цілковито заповнене селянами різного віку та статі. Дати проведення позабогослужбових бесід фіксували у відповідний зошит, який

представляли для перегляду благочинному єпархії і повітовому наглядачеві церковно-парафіяльних шкіл. Предметом обговорення слугували статті релігійно-морального, історичного та патріотичного змісту. Крім того, під час читань пояснювали зміст церковного богослужіння, вчення православної віри та заповіді Божі [Отчет о деятельности Заболотце-Биличского, 1896, с. 400]. Згодом братчики розширили тематику вечірніх і позабогослужбових читань і селяни спілкувалися між собою та зі священником про належне ведення сільського господарства, тваринництва, бджільництва та садівництва [Марчук, О., 2011, с. 37]. На початку читань пропонувалися повчання, що розповідали про історію свята, життя святого чи недільного Євангеліє. Щороку збільшувалася кількість організованих читань: впродовж першого року існування церковне братство провело десять таких читань [Отчет о деятельности Заболотце-Биличского, 1896, с. 400], за другий – 12, у 1897 р. – 16 бесід [Отчет о деятельности Заболотце-Биличского, 1898, с. 755], у 1898 р. – 12 [Отчет о деятельности Заболотце-Биличского, 1899, с. 578], у 1899 р. – 16. Для читань використовували книги та періодичні видання з місцевих шкільної і церковної бібліотек, формуванням фондів яких займалося братство. Таким чином, братчики знайомили сільських жителів з наявною літературою і заохочували їх відвідувати бібліотеку.

Київське Свято-Володимирське братство організувало бесіди релігійно-морального, патріотичного та месіонерського змісту у святкові та недільні дні в приміщенні бібліотеки. Читання проводили члени гуртка «ревнителів православ'я» або інші особи, що «співчували справі просвітництва народу в релігійно-моральному дусі». Між окремими читаннями співали церковні піснеспіви. Більшість бесід упродовж 1914–1915 рр. стосувалися питань війни, а також подій, що мали важливе значення у церковному житті, зокрема ювілей Св. Володимира. Організовані заходи відвідували від 200 до 400 слухачів, а загальна кількість відвідувачів за рік складала 16670 [Отчет о деятельности Киевского, 1916, с. 18–19].

У звіті київського братства за 1912 р. зазначено, що бібліотечне приміщення з 1902 р. почали використовувати для організації та проведення релігійно-моральних та патріотичних читань. Проте до 1906 р. такі заходи проводили не регулярно. З 1907 р. бесіди набули систематичного характеру, їх організували в недільні і святкові вечори. Бесіди розпочиналися о 18 годині і тривали до 20-21 години. Члени братства підготували усталений порядок їх проведення: перед кожним читанням служили молебень чи акафіст. Надалі слухачам пропонували

три читання, де перша бесіда, значною мірою, присвячувалася поясненню повсякденного чи святкового Євангелія чи Апостола; друга торкалася питань історії церкви, життя святих чи історії свята; третя – апологетичних питань чи патріотичного змісту. Читання викладалися у загальнодоступній формі, оскільки слухачами їх «був переважно простий робітничий народ». По завершенні присутнім роздавали листки релігійно-морального чи місіонерського змісту. Їх закупували за рахунок прибутків від продажу свічок або завдяки добровільним пожертвам. Організатором і наглядачем за порядком читань у київському братстві був завідуючий братською бібліотекою Н. Пареврзев, в помічника – диякон І-ї Київської Імператорської Александрійської гімназії Д. Матвійчук. Читання відвідували від 100-150 і понад 200 слухачів. Упродовж 1912 р. провели 52 молебні з панахидами і 155 читань. У 1915 р. відбулося 60 зібрань, на яких виголосили 130 бесід і читань на окремі теми [ЦДІАК, ф. 442, оп. 661, спр. 5, арк. 10].

Висновки. Отже, організація та проведення позабогослужбових читань стала одним з пріоритетних напрямів діяльності православних братств в умовах, коли православ'я поступово втрачало позиції провідної релігії на зазначених територіях. Причиною проведення читань та бесід було прагнення протистояти поширенню католицизму та протестанських течій. Відповідно проведені бесіди головний акцент робили на критиці засад віровчення інших релігій та зміцненні авторитету Православної церкви, як також підтримці авторитету царської сім'ї. Головним чином читання були орієнтовані на малоосвідчене місцеве населення і мали переважно агітаційний характер в дусі православ'я. Такий вид роботи реалізовувався у формі публічних лекцій та бесід переважно на релігійну, історичну та моральну тематику. Серед заявлених доповідей до відома слухачів доводили теми, пов'язані з історією Російської імперії, життям відомих святих Православної церкви. На практиці такий вектор роботи викликав зацікавлення місцевих мешканців Житомира, Кременця та Києва. Організовані групові бесіди відвідувала значна частина населення різного віку, хоча з огляду на брак тоних статистичних, відомостей важко говорити про чисельні показники цього явища. У світлі сказаного про братства і організовані ними народні читання у названих населених пунктах заслуговує на подальше вивчення питання організації народних читань Острозькими православними братствами, які зробили значний внесок в життя Волинської губернії.

Список використаних джерел

Альошина, О., 2018. Організація та проведення народних читань православними братствами у Волинській губернії у другій половині XIX ст., *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, випуск 20, т. 1, с.10–13.

Внебогослужбные собеседования в Свято-Николаевском соборном храме в г. Кременце, 1889, *Волинские епархиальные ведомости*, 10, с. 263–271.

Внебогослужбные собеседования в Свято-Николаевском соборном храме в г. Кременце. 1889, *Волинские епархиальные ведомости*, 11-12, с. 283–290.

Внебогослужбные чтения и собеседования в г. Кременце в Свято-Николаевском соборном храме, 1889, *Волинские епархиальные ведомости*, 31, с. 771–790.

Внебогослужбные духовно-нравственные чтения и собеседования в соборном храме г. Кременца, 1890, *Волинские епархиальные ведомости*, 19, с. 612–623.

Внебогослужбные духовно-нравственные чтения и собеседования в соборном храме г. Кременца, 1890, *Волинские епархиальные ведомости*, 20, с. 650–671.

Десятилетие православия на Волыни 992 – 1892 гг. 1892, Житомир: Тип. Литорг. Е.П. Льва, 594 с.

Жилюк, С., 1996. *Російська православна церква на Волині (1793 – 1917 рр.)*, Житомир: Журфонд, 174 с.

Левитский, К., 1893. Церковно-просветительская деятельность на Волыни, *Волинские епархиальные ведомости*, 23, с. 635–644.

Марчук, О., 2001. Освітня діяльність церковних братств Волинської губернії, *Нова педагогічна думка*, 11, с. 35–38.

О религиозно-нравственном просвещении народа и о преимущественном значении в этом деле внебогослужбных собеседований пастырей с прихожанами, 1883, *Волинские епархиальные ведомости*, 29, с. 851–862.

Объявление от Совета Кременецкого Богоявленского Свято-Николаевского братства, 1891, *Волинские епархиальные ведомости*, 7, с. 143.

Отчет Кременецкого Богоявленского Свято-Николаевского Братства за 1889 год, 1890, *Волинские епархиальные ведомости*, 3, с. 34–65.

Отчет Кременецкого Богоявленского Св.-Николаевского Братства за 1892 г., 1893, *Волинские епархиальные ведомости*, 7, с. 149–155.

Отчет о деятельности Волинского Епархиального Владимиро-Васильевского Братства при Житомирском Кафедральном Соборе за 1904 год, 1905, *Волинские епархиальные ведомости*, 13, с. 200–209.

Отчет о деятельности Волинского Епархиального Владимиро-Васильевского Братства за 1907 г., 1908, *Волинские епархиальные ведомости*, 8, с. 161–162.

Отчет о деятельности Заболотце-Биличского, православного церковно-приходского братства за 1895 год, 1896, *Волинские епархиальные ведомости*, 19, с. 396–401.

Отчет о деятельности Заболотце-Биличского, православного, церковно-православно Братства с 19 февраля 1897 по 1 марта 1898 года, 1898, *Волинские епархиальные ведомости*, 21, с. 749–759.

Отчет о деятельности Заболотце-Биличского церковно-приходского православного братства с 1 марта 1898 года по 1 марта 1899 года, 1899, *Волинские епархиальные ведомости*, 23–24, с. 574–580.

Отчет о деятельности Киевского Епархиального Свято Владимирского братства, сост. под высоч. покровительством его императ. величества за 1914 – 1915, Киев, 1916, 32 с.

Полное собрание законов Российской империи, 1878, 1825 – 1881 гг., Санкт-Петербург, т. 51, 602 с.

Сажок, О., 2013. Становлення і розвиток церковного братського руху у Волинській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст., *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*, 21, с. 33–38.

Тимочко, І., 2009. Кременецьке Свято-Миколаївське Богоявленське братство: ретроспектива, *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць*, випуск 16, с. 36–39.

Устав Волинского Владимиро-Васильевского Братства, 1888, *Волинские епархиальные ведомости*, 25, с. 418–424.

Устав Кременецкого Богоявленского Св.-Николаевского Братства, 1889, *Волинские епархиальные ведомости*, 5, с. 84–87.

Устав Кременецкого Богоявленского Св.-Николаевского Братства, 1889, *Волинские епархиальные ведомости*, 5, с. 84–87.

Центральный державний історичний архів України (ЦДАК), ф. 442, оп. 661, спр. 5, 34 арк.

ЦДАК, ф. 707, оп. 38, спр. 7, 124 арк.

References

Alyoshina, O., 2018. Organization and holding of folk by orthodox fraternities in Volyn province in the second half of the XIX century. *Current issues of the humanities: interuniversity collection works of young scientists of Drohobych state pedagogical university named after Ivan Franko*, issue 20, t. 1, s. 10–13. (in Ukrainian).

Devyatitsotletie pravoslaviya na Volyni 992 – 1892 gg. [Nine-centenary of Orthodoxy in Volyn 992 – 189.]. Zhitomir: Tip. Litorg. Ye.P. L'va, 1892, 594 s. (in Russian).

Levitskiy, K., 1893. Tserkovno-prosvetitel'skaya deyatel'nost' na Volyni [Church educational activities in Volyn]. *Volynskiyeparkhial'nyye vedomosti*, 23, s. 635–644. (in Russian).

Marchuk, O., 2011. Osvitnya diyal'nist' tserkovnykh brat'stv Volyns'koyi huberniyi [Educational activity of church fraternities of Volyn province], *Nova pedahohichna dumka*, 2, s. 35–38. (in Ukrainian).

O religiozno-nravstvennom prosveshchenii naroda i o preimushchestvennom znachenii v etom dele vnebogosluzhebnykh sobesedovaniy pastyrey s prikhozhanami [On the religious and moral enlightenment of the people and on the predominant importance in this matter of extra-liturgical interviews between pastors and parishioners], 1883, *Volynskiyeparkhial'nyye vedomosti*. 29, s. 851–862. (in Russian).

Ob'yavleniye ot Soveta Kremenetskogo Bogoyavlenskogo Svyato-Nikolayevskogo bratstva [Announcement from the Council of the Kremenets Epiphany St. Nicholas Brotherhood], 1891, *Volynskiyeparkhial'nyye vedomosti*, 7, s. 143. (in Russian).

Otchet Kremenetskogo Bogoyavlenskogo Svyato-Nikolayevskogo Bratstva za 1889 god. [Report of the Kremenets Epiphany St. Nicholas Brotherhood for 1889], 1890, *Volynskiyeparkhial'nyye vedomosti*, 3, s. 34–65. (in Russian).

Otchet Kremenetskogo Bogoyavlenskogo Svyato-Nikolayevskogo Bratstva za 1892 g. [Report of the Kremenets Epiphany St. Nicholas Brotherhood for 1892], 1893, *Volynskiyeparkhial'nyye vedomosti*. 7, s. 149–155. (in Russian).

Otchet o deyal'nosti Zabolottse-Bilichskogo tserkovno-prikhodskogo pravoslavno goda bratstva s 1 marta 1898 goda po 1 marta 1899 goda [Report on the activities of the Zabolotse-Bilich parish Orthodox brotherhood from March 1, 1898 to March 1, 1899], 1899, *Volynskiyeparkhial'nyye vedomosti*, 23–24, s. 574–580. (in Russian).

Otchet o deyatel'nosti Kiyevskogo Yeparkhial'nogo Svyato Vladimirskogo bratstva, sost. pod vysoch. pokrovitel'stvom yego imperat. velichestva za 1914 – 1915 [Report on the activities of the Kiev Diocesan Holy Vladimir Brotherhood, comp. under tall patronage of his emperor. majesties for 1914 – 1915], Kiev, 1916, 32 s. (in Russian).

Otchet o deyatel'nosti Volynskogo Yeparkhial'nogo Vladimiro-Vasil'yevskogo Bratstva pri Zhitomirskom Kafedral'nom Sobore za 1904 god [Report on the activities of the Volyn Diocesan Vladimir-Vasilievsky Brotherhood at the Zhytomyr Cathedral for 1904], 1905, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 13, s. 200–209. (in Russian).

Otchet o deyatel'nosti Volynskogo Yeparkhial'nogo Vladimiro-Vasil'yevskogo Bratstva za 1907 god [Report on the activities of the Volyn Diocesan Vladimir-Vasilievsky Brotherhood at the Zhytomyr Cathedral for 1907], 1908, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 8, s. 161–162. (in Russian).

Otchet o deyatel'nosti Zabolottse-Bilichskogo, pravoslavnoho Bratstva s 19 fevralya 1897 po 1 marta 1898 goda [Report on the activities of the Zabolottse-Bilich Orthodox Brotherhood from February 19, 1897 to March 1, 1898], 1898, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 21, s. 749–759. (in Russian).

Otchet o deyatel'nosti Zabolottse-Bilichskogo, pravoslavnoho tserkovno-prikhodskogo bratstva za 1895 god [Report on the activities of Zabolottse-Bilichsky, Orthodox parish brotherhood for 1895], 1896, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 19, s. 396–401. (in Russian).

Polnoye sobraniye zakonov Rosiys'koy imperiyi [Complete collection of laws of the Russian empire], 1878, T. 51, Saint Petersburg, 602 s. (in Russian).

Sazhok, O., 2013. Stanovlennya i rozvytok tserkovnoho brats'koho rukhu u Volyns'kiy huberniyi u druihy polovyni XIX – na pochatku XX st. [Formation and development of the church fraternal movement in the Volyn province in the second half of the XIX - early XX centuries]. *Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky. Istorychni nauky*, 21, s. 33–38. (in Ukrainian).

Tsentrallyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy [Central State Historical Archive of Ukraine]. (TDIAU), f. 442, op. 661, spr. 5, na 34 arh.

TDIAU, f. 707, op. 38, spr. 7, na 124 arh.

Tymochko, I., 2009. Kremenets'ke Svyato-Mykolayivs'ke Bohoyavlenske bratstvo: retrospektyva [Kremenets St. Nicholas Epiphany Brotherhood: retrospective], *Aktual'ni problemy vitshyznyanoi ta vsesvit'oy istoriyi: Rivnens'kyi derzhavnyi humanitarnyy universytet. Zbirnyk naukovykh prats'*, issue 16, s. 36–39. (in Ukrainian).

Ustav Kremenetskogo Bogoyavlenskogo Svyato-Nikolayevskogo Bratstva [Charter of the Kremenets Epiphany St. Nicholas Brotherhood], 1889, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 5, s. 84–87. (in Russian).

Ustav Volynskogo Vladimiro-Vasil'yevskogo Bratstva [Charter of the Volyn Vladimir-Vasilievsky Brotherhood]. *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 1888, 25, s. 418–424. (in Russian).

Vnebogosluzhebnyye chteniya i sobesedovaniya v g. Kremetsa v Svyato-Nikolayevskom sobornom khrame [Extra-liturgical readings and interviews in the city of Kremenets in St. Nicholas Cathedral Church], 1889, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 31, s. 771–790. (in Russian).

Vnebogosluzhebnyye dukhovno-nravstennyye chteniya i sobesedovaniya v cathedral St. Nicholas khrame g. Kremetsa [Extra-liturgical interviews in St. Nicholas Cathedral Church in Kremenets], 1889, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 10, s. 263–271. (in Russian).

Vnebogosluzhebnyye dukhovno-nravstennyye chteniya i sobesedovaniya v cathedral St. Nicholas khrame g. Kremetsa [Extra-liturgical interviews in St. Nicholas Cathedral Church in Kremenets], 1889, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 11-12, s. 283–290. (in Russian).

Vnebogosluzhebnyye dukhovno-nravstennyye chteniya i sobesedovaniya v sobornom khrame g. Kremetsa [Extra-divine spiritual and moral readings and interviews in the cathedral church of Kremenets], 1890, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 19, s. 612–623. (in Russian).

Vnebogosluzhebnyye dukhovno-nravstennyye chteniya i sobesedovaniya v sobornom khrame g. Kremetsa [Extra-divine spiritual and moral readings and interviews in the cathedral church of Kremenets], 1890, *Volynskiy yeparkhial'nyye vedomosti*, 20, s. 650–671. (in Russian).

Zhylyuk, S., 1996. *Rosiys'ka pravoslavna tserkva na Volyni (1793 – 1917 rr.) [Russian orthodox church in Volyn (1793 – 1917 rr.)]*, Zhytomyr.: Zhurfond, 174 s. (in Ukrainian).

SUMMARY

THE PRACTICE OF HOLDING PEOPLE'S READINGS BY ORTHODOX FRATERNITIES OF THE VOLYN AND KYIV PROVINCE (SECOND HALF OF THE XIX CENTURY)

Oksana Alyoshina

Candidate of Historical Science, Associate Professor Department of
Philosophy and Cultural Management
National University of Ostroh Academy, Ostroh

The purpose of the article is to analyze the specifics of the organization and conduct of religious and moral readings and talks by Orthodox church fraternities in the Volyn and Kyiv provinces. It was found that all the work on the organization of readings was governed by the «Rules for holding public readings in provincial cities». This document clearly set out the requirements that had to be met by individuals or companies that organized the reading. The Ministry of education has established a list of certain periodicals that could be used during these events. Public readings were allowed after obtaining permission from the trustee of the school district and by prior arrangement with the local governor. Separately, the article reveals the main aspects of the work of orthodox fraternities in the organization and conduct of out-of-service public readings. The example of individual church fraternities shows the peculiarities of their approach to the planning, organization and organization of religious talks, the results of the work are clarified. It was

found that representatives of church fraternities formed a list of identified and agreed topics of public lectures, used visual aids and illustrative material to better remember what they heard. It was noted that the reports mainly covered the principles of orthodox doctrine: religious and moral readings were held for educational purposes, to raise the education of the local population, as well as to promote and promote the ideas of orthodoxy. It was determined that the agitation aspect was followed in the practice of holding public readings, as members of the fraternities sought to warn the local orthodox population against catholic influence. It was also planned to carry out explanatory work against the spread of certain protestant movements .

Keywords: *orthodox fraternities, folk reading, Volyn province, Kyiv province.*